

1.1. КУЛЬТУРНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФОРМИ ПЕРЕЖИВАННЯ БЛАГОПОЛУЧЧЯ

1.1.1. Життя людини в усвідомленні і переживаннях

В останні роки проблема благополуччя набула надзвичайної популярності, хоча її психологічні дослідження мають достатньо давню історію. У світовій психології¹ склалося декілька провідних підходів, які акцентують увагу або на переживанні благополуччя як стану особистості, або на почутті благополуччя як суб'єктивного показника якості життя. У першому підході увага акцентується на гедоністичних показниках, а у другому – на соціальному порівнянні. Але ці підходи мають і певні спільні риси, серед яких провідною є розуміння благополуччя як оцінної категорії. Це означає, що благополуччя розглядається як особливий вид оцінного ставлення індивіда до умов існування. У теоретичному плані провідною підставою для формування такого ставлення постають різноманітні потреби особистості, а рівень їх задоволення є провідним емпіричним показником суб'єктивного благополуччя.

Проте у багатьох дослідженнях було переконливо доведено, що рівень задоволеності потреб індивіда слабо корелює з суб'єктивним почуттям задоволення життям, почуттям благополуччя та щастя. Ці дослідження фактично ставлять під сумнів вихідну теоретичну модель прямого зв'язку благополуччя та стану задоволеності потреб особистості. З цього можна припустити, що переживання благополуччя не можна зводити до емоційно-оцінного стану індивіда, а потрібно розглядати цей феномен у більш широкому контексті культурно-психологічних конструктів особистості.

Передусім варто відмітити, що у культурологічному вимірі поняття благополуччя (чи благополучності) застосовується у достатньо широ-

¹ Оразу треба відмітити, що за радянські часи в науковій літературі ця проблема взагалі не розглядалась.

кому контексті, який охоплює не тільки стан конкретної особи, але й співвідноситься з певними життєвими обставинами і навіть життям у цілому. Відомо, що у первинному тлумаченні благополуччя визначали як «хороший випадок, судьба (доля)», тобто належало до позитивного вирішення певної ризикованої ситуації, де значне місце посідає «випадок», який взагалі не залежить від особи. Таке розуміння благополуччя зберігалось до наших часів, але з психологічної точки зору тут важливими є два моменти.

По-перше, у цьому тлумаченні благополуччя розглядається як дія зовнішніх сил (судьби, богів, героїв тощо), а не як наслідок активної дії самого індивіда. Тобто індивід тільки переживає цей щасливий випадок, але не створює ці події, не є її суб'єктом, у сучасному розумінні. При цьому сама подія (випадок) як «дарунок» може наповнюватися будь-яким змістом – від уникнення смерті до виграшу у карти (лотерею) чи знахідки будь-якого омріяного предмету. Важливим є не зміст, а визнання того, що є певний над-індивідний суб'єкт, який і «подарував» це благо. Так, само поняття благополуччя не є простим відображенням життєвого стану індивіда, а є певною міфологемою, яка задає функціональну структуру і спосіб розуміння індивідом життєвих подій. У якості міфологеми поняття благополуччя поєднує, «стягує в єдиний вузол» такі конструкти, як:

- Судьба (доля) чи інший надіндивідний суб'єкт, який спричиняє розгортання подій;
- Щастя, як найвищий стан перебування індивіда у цьому світі;
- Удача, як можливість отримання чогось бажаного і омріяного чи уникнення жахливих наслідків ситуації, вірогідність чого дуже й дуже низька, майже неймовірна.

Узагальнено міфологічну складову благополуччя можна визначити так: Благополуччя – це усвідомлене переживання того, що судьба подарувала дещо бажане і омріяне як щастя, і цей дарунок є рідкісною удачею. Взаємозв'язок базових категорій можна відобразити у наступній схемі (рис. 1).

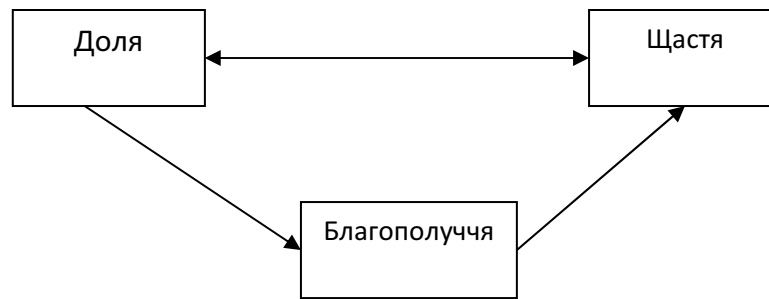

Рис. 1. Благополуччя в системі базових категорій життя

По-друге, така конструкція міфу передбачає здійснення певних дій у відповідь на утворене благо. Такою дією постає «принесення вдячності», у якій має бути чітко визначено кому, за що і у якій формі приносять цю вдячність. Суттєво, що вдячність – це суто символічна дія, тобто ритуалізована частина того ж самого міфу тому вона ще має бути прийнятою. Проблемність вдячності полягає в тому, що вона має бути максимально щирою, бо судьбу не можна обдурити, в силу її надлюдської сутності, а будь-яка спроба обману приведе до того, що вона «відвернеться» від індивіда чи того гірше – почне мститися. Якщо удача покине людину, то вона вже ніколи не стане благополучною і щастя їй більше у житті не побачити. Така жорстка вимога на ритуально-символічну частину дії передбачає виникнення і розвиток вдячності як психологічного конструкту, як почуття, як особистої здатності до такого почуття.

Так, благополуччя – це не просто стан або почуття особистості, а складний міфолого-психологічний конструкт, який має власну позиційну структуру і специфіку темпорального розгортання. У позиційному плані благополуччя виникає як наслідок взаємодії двох суб'єктів: один суб'єкт – це індивід який опинився в ситуації, яку він не в змозі позитивно вирішити, а другий – той у кого є спроможність такого вирішення (над-індивідний суб'єкт), яке надається як «дарунок».

Але на цьому взаємодія не завершується: індивід-отримувач дарунка має визначити персону суб'єкта-дарувальника і виявити щире вдячність за отриманий дарунок. Ця подяка закриває один темпоральний цикл благополуччя, та відкриває перспективу для нових циклів.

Якщо спростити цю конструкцію до базових подієвих елементів, то її можна зафіксувати у достатньо простій і наочній схемі (рис. 2).

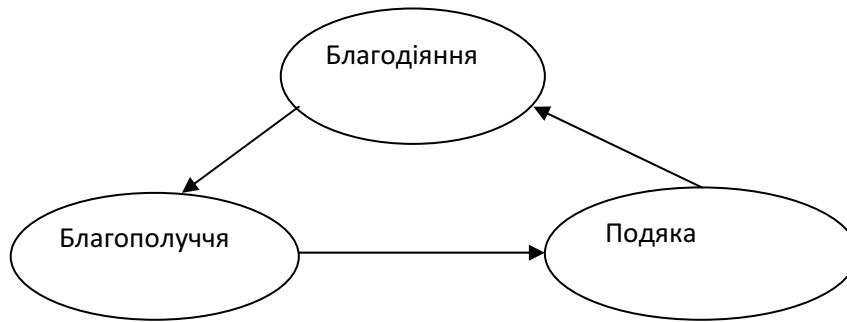

Рис. 2. Цикл утворення благополуччя

До цього варто додати, що ця перспектива у культурно-психологічному плані виокремлюється як усвідомлений конструкт «надії», надії на краще майбутнє, надії на щастя.

Проведений аналіз показує, що у своїй міфологічній формі благополуччя набуває певних психологічних ознак і характеристик. Благополуччя, передусім, це не стан, а особливе переживання індивідом певного фрагменту чи ситуації власного життя. Це переживання майже неймовірного випадку як «удачі» і «щасливої миті», що наповнює це переживання дуже сильними та позитивними емоціями, навіть якщо сама подія була наповнена жахами і страхом смерті. При цьому, сама удача як дія приписується не собі і не обставинам, а певній персоніфікованій силі як дійсному суб'єкту подій. Такий спосіб каузальної атрибуції² передбачає наявність беззаперечної віри в існування і могутність над-індивідних (надлюдських) суб'єктів управління життєдіяльністю людини і подіями що відбуваються. Таке вірування постає психологічною передумовою прийняття самої події як благополуччя. І, як ми вже вказували, переживання благополуччя як дарунка від надіндивідного суб'єкта, передбачає наявність здатності до відчуття і вираження щирої вдячності за подію. Ця вдячність утворює суб'єктивний простір надії на те, що благополуччя і щастя не покинуть людину. Фактично надія є проханням про продовження такої взаємодії, «співпраці» у майбутньому і, водночас, підкріплює вихідне вірування. В такий спосіб психологічна функціональна структура «замикається» і стає самодостатньою і самовідтворюваною, тобто цілісним конструктом особистості. Такий конструкт можна відобразити через кругову схему (рис. 3).

² Відмітимо, що у класичній теорії каузальної атрибуції Г. Келлі така форма взагалі не розглядалася.

Рис. 3. Психологічна будова конструкту благополуччя в міфологічній свідомості

Функціональна будова ідеї благополуччя, на наш погляд, значною мірою збереглася до сьогодення переважно у людей з розвинутою релігійною свідомістю, хоча там є певні особливості, а також у вигляді не рефлексивної ментальності, де всі ці конструкти представлено у своїх часткових та буденних формах. Проте, варто зазначити, що запропонована модель має не тільки, і не стільки історико-пізнавальний сенс, скільки постає теоретичним підґрунтям для побудови психологічних практик допомоги людям у скрутних життєвих ситуаціях. Річ у тому, що в тих ситуаціях де людина втрачає суб'єктивну спроможність управління перебігом подій, втрачає відчуття власної суб'єктності і відчуває себе «тріскою в бурхливому океані», там дуже швидко актуалізується саме ця модель переживання. В наших дослідженнях психологічних наслідків Чорнобильської катастрофи, у численних дослідженнях ПТСР та багатьох інших однозначно доведено, що стійка актуалізація цієї моделі в сучасних умовах життя призводить до руйнування суб'єктності особистості, до викривлення атрибуції відповідальності та формування негативних соціально-психологічних установок, типу «рентних», та таке інше. Наявність такої моделі дозволяє більш ефективно будувати процес психологічної допомоги (консультування, психотерапії тощо) людям після психотравмуючих подій.

Але, повернемося до поняття благополуччя. Цікавим є те, що описана вище модель, почала руйнуватися у межах тієї же релігійної свідомості, а саме через протестантську етику. Там стверджується, що земне благополуччя людина має будувати самостійно, створювати його власним зусиллям, а Б-г тільки дає благословення на ці зусилля, якщо людина йде праведним шляхом і здійснює правильний спосіб життя. Це призводить до кардинальної зміни змістовного наповнення ідеї благополуччя, яке тепер трактується через поняття «правильне життя» і «достаток».

Поняття правильного життя відображує етичну сторону життєдіяльності особистості і передбачає, почасти, необхідність і обов'язковість надання допомоги іншим людям, які потрапили у скрутне становище. Тобто надання допомоги іншому постає тепер не як «дарунок долі», не як риса особистості, не як «доброта душевна», а як людський обов'язок і повинність. Саме звідси походять такі форми доброчинності, як волонтерство, гуманітарна допомога тощо. Головне полягає у принциповій зміні суб'єкта переживання благополуччя. Благополучним тепер стає не той, хто отримує якесь благо, а той, хто може безкорисливо надавати благо іншому³, нужденному індивіду. Відповідно до цього змінюється і функціональне місце «вдячності» – вдячним має бути не отримувач допомоги, а її надавач. Людина, яка надає допомогу іншому, «вчиняє добро» чи «надає добро» має бути вдячною Б-гові і Долі за саму можливість вчиняти такі дії (рис. 4).

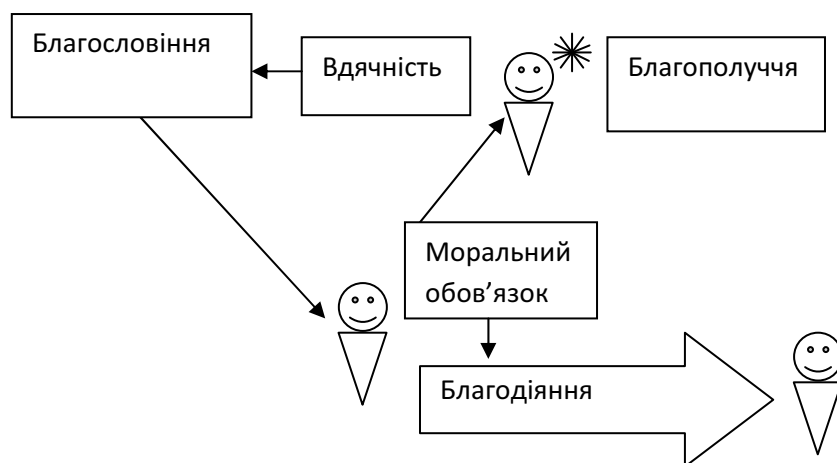

Рис. 4. Етична модель благополуччя

³ В багатьох мовах, зокрема в українській, закріпилася особлива шаноблива форма звернення до іншої людини – «добродій».

Етизація самої ідеї благополуччя і її розгортання у простір життєдіяльності конкретної особистості призвело й до суттєвої зміни в ставленні до матеріальної сторони життя, яка взагалі відсутня у міфологічному конструкті. Щоб надавати допомогу іншому людина має бути спроможною на це, тим більше, що благодіяння не може створюватися на шкоду собі⁴. Замість традиційної дихотомії «багатство – бідність» вводиться поняття «достатку» як відповідності статків матеріальним потребам індивіда з наявністю незначного надлишку. В соціально-економічному плані ідея достатку призвела до формування так званого «середнього класу», який при ліберально-демократичному устрою вважається найбільш продуктивним і прогресивним прошарком населення. У психологічному плані ідея достатку означає рефлексивне співставлення розміру доходів з реальними потребами при усвідомленому обмеженні як гонитви за прибутками, так і власних потреб. В соціальному плані саме наявність достатку стає підґрунтям для надання благодійної допомоги нужденним.

Так, зсув ідеї благополуччя із простору міфологічного бачення світу у простір етики та моральності міжлюдських стосунків суттєво змінює всю конфігурацію благополуччя як психологічного конструкту. Провідним чинником виникнення переживання благополуччя становиться почуття виконаного морального зобов'язання перед Б-гом, Світом, людьми та, головне, перед самим собою. Моральне задоволення від власної благодійності і стає провідною формою переживання благополуччя. Рефлексивне усвідомлення моральних причин і наслідків власних дій стає підставою для оцінного ствердження власного життя як «правильного», тобто установленим Б-гом і людьми законом життя. Така оцінка замикає весь конструкт у кільцеву структуру, породжуючи особливу форму мотивації благодійних вчинків – форму самомотивації, коли усвідомлена цінність морального вчинку стає достатнім мотивом для його здійснення, незалежно а ні від наявних потреб індивіда, а ні від тиску ситуативних обставин життєдіяльності (рис. 5).

До сказаного варто додати ще одну, на наш погляд, дуже важливу річ. Як ми вже вказували, у міфологічній свідомості поняття благополуччя зв'язується із базовим конструктом Судьби/Долі і здійснюється як її виявлення. В етично орієнтованій свідомості ця зв'язка розпадається і ідея благополуччя тепер є частиною зовсім іншого базового конструкту,

⁴ У цьому сенсі благодіяння не можна розглядати як жертвність, чи здатність «зняти з себе останню рубаху і віддати її іншому».

а саме конструкту «Справедливості». Ідея справедливості постає провідною, такою, що детермінує людську відповідальність і обов'язок по її втіленню у земне життя. Інакше кажучи, в етично орієнтованій свідомості стверджується, що людське благополуччя неможливе при відсутності справедливості і, навпаки, людське благополуччя можливе тільки як затвердження і здійснення справедливості.

Рис. 5. Психологічна будова конструкту благополуччя в етичній свідомості

У цьому конструкті індивід постає як повноцінний суб'єкт життєдіяльності і подальша трансформація ідеї благополуччя йшла саме по цій лінії, хоча й у двох різних напрямках.

З одного боку, посилювалась соціальна сторона життєдіяльності, де ідея благополуччя набувала соціально-порівняльного і оцінного характеру. Провідним засобом оцінки благополуччя стає міра накопичених ресурсів і найближчим спорідненим поняттям стає поняття «добробуту». Добробут має не тільки відносно чітку соціально-нормативну базу, але й предметне вираження, що робить процедуру соціального порівняння й оцінки достатньо простою і доступною для вимірювання. Окрім того, така модель дозволяє виокремлювати різноманітні види благополуччя,

розділяючи його на «соціальне», «економічне», «професійне» тощо, в залежності від типу ресурсів за сферами життєдіяльності. Проте, при такому «об'єктивістському» підході неминуче відбувається деперсоналізація самого поняття благополуччя – воно втрачає смисл особистісного переживання і набуває статусу об'єктивного показника стану будь-якого соціального суб'єкта – індивіда, сім'ї, спільноти, етнічної групи, підприємства, соціуму, держави тощо. Інакше кажучи, поняття благополуччя втрачає частину свого психологічного змісту через виключення переживань та набуває більшого соціологічного (соціально-економічного) сенсу за рахунок розширення категорії суб'єктів та введення показників порівняльної оцінки. У цьому життєвому контексті поняття благополуччя прагматизується, а в соціології з'являється низка теорій «обміну», де благополуччя розглядається як наслідок рівноцінного (справедливого) обміну одного блага, яке надається одним соціальним суб'єктом іншому і отримує від останнього щось рівноцінне у будь-якій еквівалентній системі. Але, ще раз підкреслимо, що на відміну від простої торговельної угоди, яка відбувається за схемою відповідності якості і ціни товару потребам і можливостям покупця, тут йдеться про реалізацію ідеї справедливості і збереженні почуття вдячності щодо діючого суб'єкта (див. рис. 6).

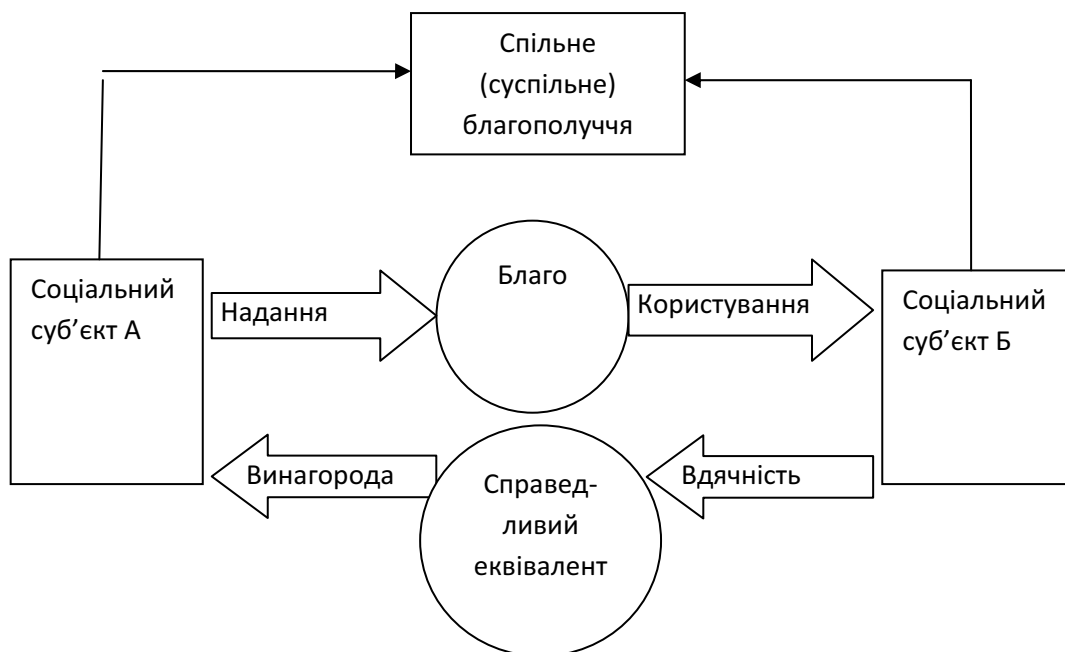

Рис. 6. Соціологічна модель благополуччя

Проте, ця модель (а точніше, ті відносини, які в ній зафіксовано) містить низку дуже складних протиріч, які руйнують зовнішню простоту і гармонійність моделі. Навіть якщо не торкатися проблеми «що таке справедливість», то у складних соціальних системах завжди відкритим залишається центральне питання: «Хто кому надає благо?»⁵, а тому і «Хто кому винен?». Робітник на підприємстві винен роботодавцю, який надав йому робоче місце і зарплатню й на додаток вимагає «корпоративної лояльності», як прояв вдячності? Чи підприємець винен робітнику, який своїм розумом і працею забезпечив прибутки і тепер вимагає частину цих прибутків, як прояв вдячності? Це протиріччя виявляється у різних формах – від прямих соціальних конфліктів до вироблення нових соціально орієнтованих програм, але ця проблема виходить далеко за межі обговорюваної теми і ми далі не будемо її торкатися.

З іншого боку, на противагу соціологізму, стверджується ідея благополуччя як суто суб'єктивного феномену індивідуально-особистісного переживання якості життя. В цій картині світу благополуччя набуває особливих рис.

По-перше, воно стало співвідноситися з поняттям життя у цілому. Тобто, благополучною є не тільки певна особа, а її життя, не окремий випадок чи ситуація, а у цілому, як рефлексивна оцінка його якості. Дуже важливим є поєднання суб'єкта і життя у певну нерозривну конструкцію «життя людини» – благополучне життя і благополучна людина⁶ стають майже синонімами.

По-друге, стверджується уявлення, що життя має бути благополучним. Тобто, благополуччя постає як цінність і мета, якої треба досягти у власному житті. Ніхто не може людині надати благополуччя, чи зробити її благополучною. Людина стає дійсним суб'єктом утворення власного благополуччя. На ціннісному рівні свідомості ідея благополуччя пов'язується з концептом щастя, хоча і не співпадає з ним, а є тільки його буденним втіленням. А на цільовому рівні воно пов'язується з досягненням певного особистісного стану – стану «душевної» рівноваги, комфорту, здоров'я, задоволеності тощо.

По-третє, такі особистісні стани не можна ані «надати» комусь, ані «взяти» собі, бо вони суто суб'єктивні і мають тільки часткову предметну вираженість. Так, чудово обставлена квартира для когось може бути

⁵ На метафоричному рівні це питання дитячої пісочниці: «Хто перший почав?».

⁶ У цьому сенсі поняття благополуччя може розповсюджуватися й на родину.

комфортною, а для когось – ні, і самі по собі шпалери чи меблі є тільки матеріальною умовою комфорту, а не самим почуттям комфорту. Тому мету досягнення благополуччя неможливо реалізувати у формі звичної предметно-цільової дії, хоча така мета має бути наповненої певними предметизованими «реперними точками», які вказують індивіду на його просування до благополуччя, але самі не складають особистісного благополуччя. Так, благополуччя як мета (цільовий конструкт) набуває специфічної форми «життєвої інтенції», «спрямованості» чи «орієнтації», яка задає тільки певні предметні орієнтири просування, але не має форми кінцевого результату. Усвідомлення благополуччя як мети може здійснюватися у трьох провідних інтенціях:

- як спрямованість на переживання «тут і зараз» певного психоемоційного стану, який суб'єктивно пов'язаний із переживанням благополуччя і виражається формулою: «Я відчуваю себе ...»;
- як спрямованість на переживання якості життя через рефлексивну оцінку подій на життєвому шляху і умов життєдіяльності, і виражається формулою: «Життя вдалося»;
- як спрямованість на рефлексивну самоідентичність через категорію благополуччя і виражається формулою: «Я благополучна людина».

По-четверте, незалежно від змістовного наповнення цільового конструкту, для його досягнення треба здійснювати якісь дії – у цій концепції благополуччя само не приходить – індивід має стати повноцінним суб'єктом власного благополуччя. Індивід має мати певні вміння для його створення: «Я вмію ... отримувати задоволення від життя ... створювати для себе комфорт ... завжди бути збалансованим ...» і таке інше, в залежності від конкретики суб'єктивних ознак благополуччя. Всі ці вміння, на наш погляд, перебувають в одній дієвій площині – це різноманітні форми прояву «турботи». Це не невротична «стурбованість», а позитивна спроможність виявляти турботливе ставлення до власних почуттів, до оточення, до власного «Я».

По-п'яте, спроможність зробити, побудувати власний благополуччя кардинально зміщує і точку вдячності – вона інтерналізується і зосереджується у самому індивіді. На буденному й метафоричному рівні ця позиція фіксується через твердження: «Моє благополуччя є справою моїх рук». При цьому, в залежності від загального світогляду, частка вдячності у вигляді особливої пошани, може віддаватися і іншим

суб'єктам – Б-гу, батькам, державі, друзям тощо. Але це вже «вторинна» вдячність – не за отримане благополуччя, а за власну здатність його створювати – за «надання сил, таланту, здібностей, характеру тощо». Така вторинна вдячність є дуже важливою складовою почуття благополуччя, бо утримує людину від нескінченного самозвеличування, бо надмірна зарозумілість та пихатість, через механізми негативної петлі зворотного зв'язку, знищують саме благополуччя людини.

Так, у цьому суб'єктно-особистісному підході, благополуччя як психологічний феномен, вибудовується в особливий психологічний конструкт:

- Самовизначення щодо ідеї благополуччя: чи є вона для нього життєвою цінністю що наближає до щастя, чи в нього актуальними є інші ідеї і уявлення про щастя. Хоча таких альтернативних ідей і не дуже багато, але їх достатня кількість і вони є достатньо розповсюдженими у сучасному соціумі. Такими можуть бути ідеї успіху, багатства, служіння, влади тощо.
- Рефлексивне розрізнення благополуччя як власний ситуативний психологічний стан (як наявне переживання) чи як бажану якість власного існування, що призводить до побудови когнітивного конструкту самого поняття «благополуччя».
- Усвідомлення необхідності щось робити для отримання благополуччя, тобто переформулювання когнітивного уявлення в форму життєво значущої мети з виокремленням суб'єктивних показників (реперних точок) його досягнення у конкретних ситуаціях життєдіяльності.
- Побудова внутрішньої «програми дій» з отримання і утримання психологічного стану благополуччя як прояв турботливого ставлення до себе і навколишнього світу.
- Усвідомлення себе як суб'єкта і творця власного благополуччя з відрефлексованою вдячністю собі та тим «Іншим», хто надав спроможність і здатність діяти.

Конструкт можна відобразити у схемі (рис. 7).

До всього сказаного хотілося б додати ще два міркування. По-перше, в буденній свідомості ці моделі представлено не у такому рафінованому вигляді, а, скоріш, як певна суміш поглядів та почуттів, де ми можемо виявляти тільки переважання того чи іншого підходу. По-друге, на нашу думку, ці моделі можуть слугувати гарним підґрунтям для

побудови різноманітних психологічних практик від розробки психодіагностичного інструментарію до технологій особистісного зростання.

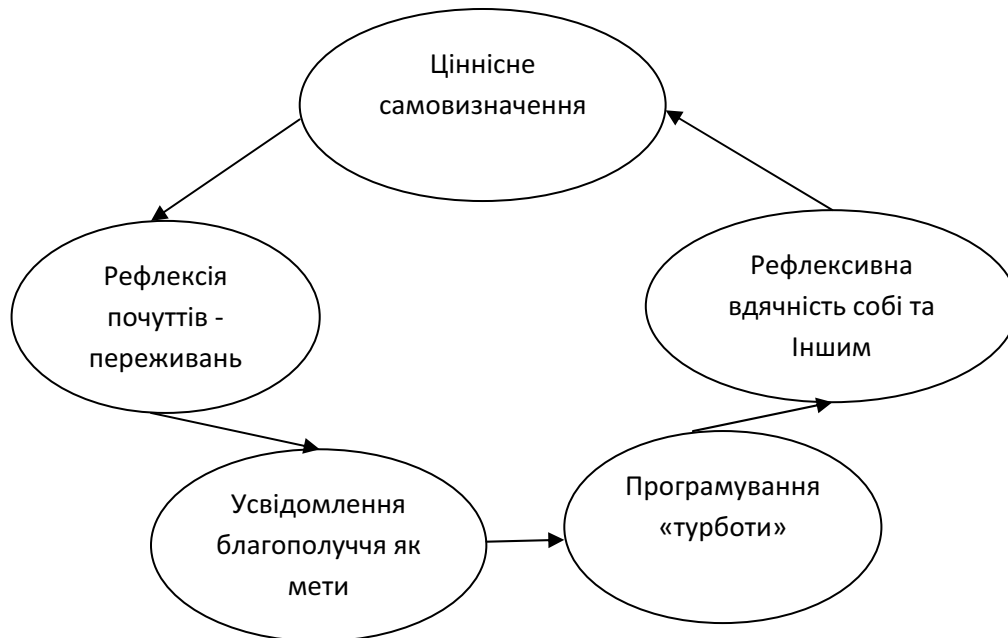

Рис. 7. Суб'єктно-особистісна модель благополуччя

Психологічна конкретизація феномену благополуччя може здійснюватися шляхом його включення у категоріальний контекст життєдіяльності, що дозволяє ставити питання про життєве благополуччя особистості як форму прояву його власної активності – як життєву цінність, як мету активності, як спосіб організації власного життєвого простору і середовища тощо. За таким підходом ключовим методологічним питанням постає проблема диференціювання та структурування поняття «життєдіяльність» як об'єкту досліджень. Найбільш поширеною є спроба структурування життєдіяльності за сферним принципом, що дає змогу досліджувати благополуччя у конкретних проявах повсякденного буття особистості. Так виникають конструкти «соціальне благополуччя», «економічне благополуччя», «сімейне благополуччя», «психічне благополуччя» тощо. Такий спосіб конструювання поняття є дуже зручним для проведення емпіричних досліджень, проте він має і суттєві недоліки, серед яких провідним є неможливість побудови цілісного поняття «благополуччя особистості».

У наших дослідженнях ми запропонували інший спосіб структурування поняття життєдіяльності, а саме – через виокремлення базових

вих процесів її здійснення в загальній організованості життя людини. Ми також виокремлюємо три базові процеси – «життєзабезпечення», «життєорганізація» та «життєреалізація», – які є атрибутивними для існування кожної людини і можуть розгортатися у будь-якій сфері життя. Ці процеси можуть бути представлені як особливі рівні або площини розгортання активності кожної людини, що дозволяє виокремити показники благополуччя життя особистості як цілісного феномену. Такий підхід дає змогу конкретизації загального поняття благополуччя особистості і на цій підставі виокремити його конкретні показники для кожного рівня (площини) життєдіяльності.

Благополуччя на рівні **життєзабезпечення** визначається трьома складовими. По-перше, через переживання **життєвого достатку**. Достатку не в сенсі багатства, а як відчуття відповідності умов життя та наявних життєвих ресурсів актуальним життєвим потребам. По-друге, це почуття наявності **підтримки** в міжособистісних стосунках. Це означає не відсутність будь-яких конфліктів, а наявність почуття спільності і потенційної злагодженості попри всі негаразди чи конфлікти. По-третє, це почуття **комфортності** існування. При цьому, почуття комфортності має розповсюджуватися не тільки на власний тілесний стан, але й на усе середовище життя людини. Сама комфортність відчувається через зручність і сприятливість умов життя функціональним станам особистості.

Благополуччя на рівні **життєорганізації** визначається також трьома складовими. По-перше, це усвідомлювана **впорядкованість** життя як суб'єктивна відповідність структури життєвого простору наявним життєвим функціям існування особистості. На буденному рівні ця відповідність осмислюється через поняття зручності, відкритості та доступності тих структурних компонентів життєвого середовища, які безпосередньо належать до системної організації способу життя особистості. По-друге, це сприйняття соціальної ситуації життєдіяльності як ситуації **сприяння** розгортанню життєво значимих діяльностей індивіда. Можна сказати також, що це почуття впевненості в стабільності соціального буття, навіть якщо самі соціальні процеси є дуже динамічними та швидкоплинними. По-третє, це раціональне почуття **захищеності** власного існування та існування близьких людей. Раціональність означає усвідомлення і можливість використання наявних форм і методів мінімізації ризиків, що передбачають загрозу життю або здоров'ю індивідів.

Благополуччя на рівні **життєреалізації** визначається наступними складовими. По-перше, це усвідомлене прийняття життя як відповідного нормам **історичності, етичності й естетичності**, тобто коли життя осмислюється у переживанні його безперервності, правильності й краси. У суб'єктивному просторі буденної свідомості індивіда це відображується як здатність і можливість «насолоджуватися життям», а в особистісному аспекті – здатністю брати на себе відповідальність за встановлення й утвердження справедливості. По-друге, це структурування «Я-образу» особистості через категорії **успішності і самореалізованості**. У суб'єктивному просторі буденної свідомості індивіда це відображується як наявність певного життєвого балансу між власними життєвими досягненнями та визнанням з боку соціального і міжособистісного оточення, а в особистісному аспекті – як збереження віри в щастя й активного прагнення до нього як сенсу життя. По-третє, це впевненість у наявності **життєвих перспектив**. У суб'єктивному просторі буденної свідомості індивіда це відображується як наявність значимих проєктів життєвих змін, а в особистісному аспекті – як прийняття себе й свого минулого/сьогодення/майбутнього як постійно змінюваної дійсності (табл. 1).

Таблиця 1.

**Психологічний зміст конструкту
«Життєве благополуччя особистості»**

	Життєзабезпечення	Життєорганізація	Життєреалізація
Провідна ідея	Переживання життєвого достатку , як відчуття відповідності умов життя та наявних життєвих ресурсів актуальним життєвим потребам.	Усвідомлювана впорядкованість життя як суб'єктивна відповідність структури життєвого простору наявним життєвим функціям існування особистості.	Усвідомлене прийняття життя у переживанні його безперервності, правильності й краси. Як можливість «насолоджуватися життям» та здатність брати на себе відповідальність за встановлення й утвердження справедливості.

Соціальна оцінка	Почуття наявності підтримки в міжособистісних стосунках, як наявність спільності і потенційної злагожденості попри всі негаразди чи конфлікти.	Сприйняття соціальної ситуації життєдіяльності як ситуації сприяння розгортанню життєво значимих діяльностей індивіда, що дає впевненість в стабільності соціального буття.	Структурування «Я-образу» через категорії успішності і самореалізованості . Як наявність життєвого балансу між власними досягненнями та визнанням з боку соціального і міжособового оточення, як збереження віри в щастя й активного прагнення до нього як сенсу життя.
Переживання	Почуття комфортності існування, як зручність і сприятливість умов життя функціональним станам особистості.	Раціональне почуття захищеності власного існування та існування близьких людей, як суб'єктивна можливість використання наявних форм і методів мінімізації ризиків.	Впевненість у наявності життєвих перспектив . Як наявність значимих проєктів життєвих змін та прийняття себе й свого життя як постійно змінюваної дійсності.

Так, благополуччя особистості постає як складний психологічний конструкт, який утворюється як усвідомлене ціннісно-оцінне переживання особистістю якості власного існування у контексті наявних життєвих обставин та здійснюваного способу життя.

Загальні висновки

1. Благополуччя є складним культурно-психологічним феноменом, де сама ідея благополуччя завжди вписана і відповідає певним загальнокультурним уявленням про смисл і цінність життя, а форми його переживання набувають різного змісту і зв'язків з іншими почуттями.
2. Різні культурно-психологічні моделі, не дивлячись на наявні розбіжності, у своїй основі будуються на єдиній схемі функціонального зв'язку структурних елементів, що робить сам феномен благополуччя впізнаваним, незалежно від конкретних форм його прояву у переживаннях. Виокремлено чотири

базові типи благополуччя: міфологічний, етичний, соціальний та суб'єктно-особистісний. За кожним типом представлено модель його функціонування і визначено зміни у психологічній структурі переживання благополуччя. При цьому, для всіх типів зберігається єдина система базових функціональних відносин структурних компонентів.

3. Прийняття ідеї благополуччя як життєво значущої та як цінності існування, перетворюють його психологічний зміст від форми простого почуття у форму цільової тенденції та принципу організації життєдіяльності особистості. Показано, що переживання благополуччя нерозривно пов'язано з вищими людськими цінностями, такими як щастя та справедливість. Стверджується, що прийняття ідеї благополуччя як життєвої цінності виявляється у побудові особливої системи життєдіяльності, спрямованої на його досягнення.